

הואיל משה

פרשת ויקרא
שנת תשפ"ה

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר:
דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב
מכם קרבן לז' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן
תקריבו את קרבנכם: ואיתא במדרש תנחומא (אות ב'),
ילמדנו רבינו, העובר לפני התיבה וטעה ולא הזכיר
ברכת המינים מנין שמחזירין אותו, כך שנו רבותינו,
העובר לפני התיבה וטעה, בכל ברכות כולן אין
מחזירין אותו, טעה בברכת המינים מחזירין אותו
ואומרה בע"כ, ומפני מה מחזירין אותו, חיישינן
שמא מין הוא, שאם יהא בו צד מינות קלל עצמו
ועונין הקהל אמן ע"כ, ותמוה שייכות השאלה לקראי
דריש פרשתן.

והנבס"ד, עפ"י"מ שראיתי בשם העטרת צבי זי"ע טעם דלמה
בפרשה הראשונה בקריאת שמע כתיב בכל לבבך ובכל נפשך
ובכל מאודך, ובפרשה שניה כתיב בכל לבבכם ובכל נפשכם
ולא כתיב ובכל מאודיכם, משום דבפרשה שניה כתיב
ולעבדו בכל לבבכם וגו', והיינו בחינת עבד והרי קיי"ל מה
שקנה עבד קנה רבו, א"כ אין לו משלו כלום, ולא שייך
מאודיכם, משא"כ בפרשה ראשונה כתיב ואהבת את ה'
אלקיך וגו', וזהו מעלת הבן העובד מאהבה, א"כ זכה
בנכסים ולכן כתיב שם ובכל מאודך עכ"ד, ולפי"ז כתב
בספר שש משור (בפרשתן), דכיון דבקרבנות כתיב כי יקריב
מכם שצריך להיות משלו כדאיתא במסכת סוכה (דף ל'),
ולאנ"ל הלא אינו זוכה בנכסים רק כשהוא בבחינת בן עכ"ד.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ג), בניס אתם לה' אלקיכם, בזמן
שאתם נוהגים מנהג בניס אתם קרוין בניס, אין אתם נוהגין
מנהג בניס אין אתם קרוין בניס דברי ר' יהודה, ר' מאיר
אומר, בין כך ובין כך אתם קרוים בניס שנאמר בניס סכלים
המה, ואומר בניס לא אמוץ בס, ואומר זרע מרעים בניס
משחיתים, ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם
יאמר להם בני א-ל חי, מאי ואומר וכו', וכי תימא כי לית בהו
הימנותא הוא דמיקרו בניס, כי פלחו לעבודת כוכבים לא
מיקרו בניס, ת"ש, ואומר זרע מרעים בניס משחיתים (דהיינו
עבודה זרה כדכתיב פן תשחיתון ועשייתם פסל), וכי תימא בניס משחיתים הוא
דמיקרו בני מעלייא לא מיקרו (עוד לעולם), ת"ש, ואומר והיה
במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני א-ל חי
(הרי דהדרי מקרו בני א-ל חי ע"י תשובה) עיי"ש.

וכתב השפע חיים זצ"ל דפלוגתא ר"מ ור"י תליא בפירוש
הכתוב דעו כי ה' הוא האלקים הוא עשנו ולא אנחנו עמו

וצאן מרעיתו (תהלים ק-ג), דהכתיב הוא ול"א אנחנו עמו באלף,
והקרי הוא ולו אנחנו עמו בוי"ו, ולפי הקרי יש לפרש
דדייקא כאשר דעו כי ה' הוא האלקים שמאמינים בקודשא
ברוך הוא אז ולו אנחנו עמו, משא"כ אי פלחו לצלמא אינם
בכלל עמו דאין קרוין בניס, משא"כ אי אזלינן בחר המסורת,
יש לפרש דעו כי ה' הוא האלקים, ולא, כלומר אפילו אם ח"ו
לא ידעו את השם ויטעו אחרי אלהי נכר הארץ מ"מ אנחנו
עמו וצאן מרעיתו דבין כך ובין כך נחשבים בניס למקום,
ועז"א במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם דרמזו על מה
דכתיב ולא אנחנו עמו, והיינו דגם כאשר ייאמר להם לא
באלף אפי"ה יאמר להם בני א-ל חי, ומינה מוכיח דגם כאשר
יחטאו בע"ז ויהיו בבחינת לא עמי אתם אפי"ה יועיל להם
תשובה ויאמר להם בני א-ל חי, ולכן ר"מ לשיטתו דס"ל
במסכת כריתות (דף י"ט) יש אם למסורת, ס"ל דאפילו כשאין
עושין רצונו של מקום ופלחי לצלמא נקראים בניס עכ"ד
השפע חיים זצ"ל.

ואיתא במסכת ברכות (דף כ"ח), תנו רבנן, שמעון הפקילי (מוכר
פקולי צמר גפן) הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר
ביבנה, אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן
ברכת הצדוקים, עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת
שכחה והשקיף בה (חשב לזכור אותה) שתים ושלש שעות ולא
העלוהו, ופריך אמאי לא העלוהו, והאמר רב יהודה אמר רב,
טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו, בברכת הצדוקים
מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא, ומשני שאני שמואל
הקטן דאיהו תקנה וכו' עיי"ש, וכתב הטור באו"ח (סי' קכ"ו)
וז"ל, שליח ציבור שטעה באחת מכל הברכות שדלג אותה
וכשמזכירים אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו,
אבל אם דלג קללת ולמלשינים מסלקין אותו מיד שמא
אפיקורס הוא, ועיין בב"י שהביא דכן כתוב התר"י,
ושמשמע מדבריו שאם טעה בברכת ולמלשינים מסלקין
אותו מש"צ עיי"ש, ומבואר מזה דלא כהמדרש דילן דס"ל
דאין מסלקין אותו כלל אלא מחזירין אותה ואומרה בע"כ.

ובדברי תורה (שנה ד' גליון כ"ד) כתב, דהמדרש והש"ס דילן פליגי
בהא, דאיתא במסכת ברכות (דף ט'), ההוא צדוקי דהוה
בשבכותיה דריב"ל הוה קא מצער ליה טובא בקראי, יומא
חד שקל תרנגולא ואוקמיה בין כרעיה דערסא ועיין ביה,
סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה, כי מטא ההיא שעתא
נייס, אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למעבד הכי, ובתוס'
(ד"ה ההוא) כתבו, אע"ג דהצדוקים מורידין ולא מעלין היינו
בידי אדם אבל בידי שמים לאו אורח ארעא להענישם עיי"ש

במחשבה ח"ו שיש שום אלהים זולת ה', דכן משמע לך אפילו כשגלוי לך לבד דהיינו במחשבת לבך עיי"ש, נמצא דבחסא דע"ז יש בה ב' לאוין, מה שחשב לעבוד ע"ז, ועצם המעשה שעבד לע"ז, וכיון דאמרינן דאין עשה דוחה שני לאוין לכן אמרינן דעל חסא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

והפמ"ג בספר שושנת העמקים (כלל ב') הביא דברי הפנ"י במסכת ביצה (דף ה) דנקט בפשיטות דעשה דוחה ב' לאוין, מהא דאיתא במסכת נזיר (דף מ"ח): מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין עיי"ש, וכתב ע"ז הפמ"ג דאי מהתם ילפת נמצא דפליגי בכך ר"י ור"ע (דהתם ילפינן מקרא דנזיר וכן כה"ג מטמאין למת מצוה, ור"ע מצריך לימוד מיוחד לכ"ג שהוא נזיר שמתמא למת מצוה, ור"י אמר דכיון דילפינן לנזיר ולכ"ג ממילא דגם כ"ג שהוא נזיר מטמא דמה לי חד לאו ומה לי תרי לאוין, הרי דר"ע שפיר מחלק בין לאו אחד לתרי לאוין), וא"כ הדרנין לכללא דהלכה כר"ע מחבירו עיי"ש, והאריכו בזה האחרונים.

והרמב"ם בהל' כלאים (פ"ו-הל"א) כתב, המלביש את חבירו כלאים, אם היה הלוּבש מזיד, הלוּבש לוקה, והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואם לא ידע הלוּבש שהבגד כלאים והמלביש מזיד, המלביש לוקה והלוּבש פטור עכ"ל, ומקורו בתוספתא במסכת מכות (פ"ג-ט), ומהר"י קורקוס כתב הטעם משום דכתיב לא תלבש שעטנז קרי ביה לא תלביש עיי"ש, ומש"כ הרמב"ם שאין המלביש לוקה כי אם כשלבשו שוגג, וכמו שכתב שם דטומאת כהן אין המטמא לוקה כי אם כשהמתמא שוגג, תמה הכס"מ שם דמנא ליה הא, ומפשט התוספתא מוכח דאין חילוק רק דאפילו כשהלוּבש מזיד איכא עבירה בפני עצמו להמלביש.

וכתב בספר אתוון דאורייתא (כלל כ') דלפ"ז נמצא גם כן דהלוּבש כלאים לעצמו לוקה שמונים, משום מלביש, ומשום לובש, וכן כתב המנחת חינוך (מצות תקנ"א) עיי"ש. ולפ"ז קשה על דעת הר"ש מקינון בספר הכריתות דאין עשה אחת דוחה ב' ל"ת, ואמאי הרי עיקר דין עשה דוחה ל"ת ילפינן מכלאים בציצית ושם הרי הוי שני לאוין משום מלביש ומשום לובש עכ"ק.

ומו"ר הגאון האדיר מווייטצען זצ"ל בספרו אלף דבר כת"י (אות שמ"ג) כתב, דהכס"מ כתב משום דכתיב לא תלבש שעטנז קרי ביה לא תלביש, וכדאיתא במסכת נזיר (דף מ"ד). דהמגלח את הנזיר עובר ג"כ בלאו דכתיב ותער לא יעבור על ראשו קרי ביה לא יעבור דהיינו שאדם אחר אסור להעביר שער הנזיר עיי"ש, ולפ"ז י"ל לפ"מ דכתב רש"י"ל במסכת קידושין (דף י"ח): דר"ש דס"ל יש אם למקרא, היכא דלא מכחשי אהדי דרשו שניהם מקרא ומסורת, וא"כ ה"ה הכא דליכא סתירה שפיר מחייב משום לובש ומשום מלביש, אבל למ"ד דדריש רק יש אם למסורת לא נוכל לחייבו ב' רק משום המסורת, ולפ"ז יוצא לנו דבר חדש דאי ס"ל יש אם למקרא ילפינן מכלאים בציצית דעשה דוחה ב' לאוין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת אז אמרינן דדחי רק חד לאו עכ"ד מו"ר זצ"ל.

ולקמן (דף י') איתא, הנהו בריוני (פריצים) דהוה בשבכותיה דר' מאיר והוּו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו, אמרה ליה ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם עיי"ש, וא"כ לכאורה יש מקום למנוע מתפלת ברכת המינים לקללם, ועיי"ן בספר יערות דבש (דרוש א' בברכת ולמשינים) שכתב, ישים על לבו שיהיה נעקר מינות מישראל ושיהיו מאמינים וכו' עיי"ש, וכפי הנראה שזוהר בזה שלא לבקש על המינים בפרטיות אלא בכלליות על המינות שתיעקר מן העולם והיינו דליהדרו בתשובה.

ולפ"ז יש לבאר שיטת המדרש והירושלמי שמחזירין אותו ואומרה בע"כ, דאף שהשמיט לומר ברכות המינים עדיין אין כאן הוכחה שהוא מין, דשמא נמנע מלאומרם דכסבור שברכת המינים הוא לקללם, והוא סובר שאין ראוי לקללם אלא לבקש עליהם שיחזרו בתשובה, ולכן צריך לכופו שיחזור ויאמר כפי תיקון אנשי כנה"ג, אך כ"ז שייך דווקא אי מהני תשובה לע"ז, דאז שייך לומר שנתכוון שגם המינים יחזרו בתשובה ולכן לא אמרה, משא"כ להנך דיעות דלא מהני תשובה לע"ז, וכפי שהאריך בזה בכפות תמרים עמ"ס יומא (דף פ"ג): א"כ לא שייך לבקש על המינים דליהדרו בתשובה דאין להם תקנה עד שימותו, וכדאיתא במסכת ע"ז (דף י"א). כל הפורש ממינות מיית עיי"ש.

ולפ"ז הטועה בברכת המינים מסלקין אותו מיד דחיישינן שמא מין הוא כיון דלא שייך לומר כנ"ל בסיבת מניעת אמירתו, ולפ"ז מובן היטב דבזה פליגי המדרש והש"ס דילן, דהתנחומא ס"ל דשפיר מהני תשובה לע"ז ומשו"ה אין לחוש שמא מין הוא, משא"כ הבבלי ס"ל דלא מהני תשובה על ע"ז ולכן יש לחוש שמא מין הוא ומסלקין אותו עיי"ש.

אמנם דבר זה אי מהני תשובה על חסא דע"ז או לא תליא אי ס"ל עשה דוחה שני לאוין או לא, דבספר חמודי צבי (פרשת מטות) כתב הטעם דעל חסא דע"ז לא מהני בתשובה, דאיתא במסכת יומא (דף פ"ג), א"ר יוחנן, גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה (לא יוכל בעלה הראשון וגו'), שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' עיי"ש, ולפ"ז הטעם דמועיל תשובה על עבירה משום דאמרינן דעשה דתשובה דוחה הל"ת דעבירה, וכ"ז תינה בשאר עבירות דליכא רק מעשה העבירה, דהמחשבה ל"ה עבירה, דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה כדאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), וליכא רק חד ל"ת שפיר אמרינן דהעשה דתשובה דוחה הלאו, משא"כ בע"ז דהמחשבה נמי נחשב לחסא כאלו עשה מעשה, דכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני.

וכתב המהרש"ל בביאורו על הסמ"ג (ל"ת א) דמהאי קרא ילפינן איסור ע"ז במחשבה, כמש"כ הסמ"ג שלא להעלות

מטרונית פסקת ליתן לי, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבון העולמים, כשירד יעקב למצרים לא כך אמרת לו אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה, ועכשיו אתה אומר לי לכה ואשלחך אל פרעה, לא אנכי הוא שאמרת לו ואנכי אעלך גם עלה עיי"ש.

וכתבו המפ' דזה היתה כוונת משה שאמר וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, היינו דמשה טען כי הקב"ה הבטיח ליעקב ואנכי אעלך גם עלה, ולא על ידי שליח, כי רצה שהקב"ה בעצמו יגאלם דבכך יהיה גאולת עולם, שהרי מעשי הקב"ה המה נצחיים ודבר אלוקינו יקום לעולם, וכדכתיב בישעיה (פרק מ"ח-י"ז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים, ולכן אמר שלח נא ביד תשלח, ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל שכתב דהיינו ביד פנחס דחמי למשתלחא בסוף יומיא, שהתחנן שיהא גאולת עולם ע"י אליהו כפי שעתיד להיות בקץ הגאולה עכ"ד.

אך כתבו המפרשים דהבטחת השי"ת ואנכי אעלך גם עלה היתה כשיצאו ממצרים כאשר יתקיים בהם הגזרה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אך כיון ההכרח להוציאם ממצרים קודם הזמן, כמש"כ במפ' שהיו משוקעים כבר במ"ט שערי טומאה, ואלו היו שוהים שמה עוד איזה זמן היו נופלים לשער הנו"ן, ולא היה להם עוד שום תקומה עולמית, והיה מן ההכרח לגאול אותם תיכף, ולכן כיון שהגאולה לא היה בזמנה לא היה יכול להתקיים ההבטחה ואנכי אעלך גם עלה, והיה מוכרח הגאולה להיות על ידי שליח עכ"ד.

אך לפימש"כ רשיז"ל פרשת לך (פרשה ט"ו-י"ג) עה"פ כי גר יהיה זרעך, דחשבינן הגלות מלידת יצחק, ומשנולד יצחק עד שישראל יצאו ממצרים הוה ארבע מאות שנה עיי"ש, וכן בפרשת בא (פרשה י"ב-י"א) עה"פ ומושב בני ישראל וגו', כתב רשיז"ל וז"ל, אשר ישבו במצרים אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם, שלשים שנה וארבע מאות שנה, בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה וכו' עיי"ש.

וכן איתא במדרש שוחר טוב תהלים (פרק י"ח) על הפסוק עם חסיד תתחסד, א"ר שמואל, לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחותו שנאמר ויאמר משה אל ה' בי ה' לא איש דברים אנכי גם אחד, תמול שנים מתמול שלשה, שלשום ארבעה, משלשום חמשה, גם ששה, מאז שבעה, בשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, והיה מסרב ואמר להקדוש ברוך הוא, רבון העולם כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, אמר לו הקב"ה לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודילגתי אותו, וכן אומר מדלג על ההרים וגו' וכבר נשלם עיי"ש.

ומעתה שפיר יבואר מאמר התנחומא, דכיון דכתבה התורה אדם כי יקריב מכס וגו', דהיינו שהקרבת צריך להיות ממון שלו, וזה לא שייך רק כשבני ישראל המה בחינת בן, ולפי"ז ע"כ דס"ל כר"מ בין כך ובין כך קרויים בנים, וס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז ס"ל דעשה דוחה רק לאו אחד ולא שני לאוין, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ולפי"ז בטעה בברכת המינים יש מקום לחשוש שמא מין הוא וצריך לסלקו, שהרי אין לומר שכוונתו דליהדרו בתשובה, ולכן נתעורר לשאול בדין זה ודו"ק.

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: ובספר ילקוט ראובני (אות ד') כתב וזה לשונו, **הראה הקדוש ברוך הוא למשה א' זעירא הוא סוד ר' עקיבא, שכן אלף זעירא בגימטריא ר' עקיבא, נשתיירו אתוון ויקר, ודרשו רז"ל ולי מה יקרו רעיד אל, זו ר' עקיבא עכ"ל, והוא פלאי.**

והנבס"ד, עפ"מש"כ בספר ילקוט ראובני, דלכן כתב אל"ף זעירא לפי שמשה היה שלם מכל צד ורק חסרון מעט היה בו שפירש מן האשה, ולכן נכתב אל"ף זעירא לרמז על פגם זה עיי"ש, וכ"כ בספר כסף נבחר מהזוה"ק (ח"א דף רל"ד), אך זהו תליא אי היה לו דין כהן, דאז י"ל דלכן פירש מאשתו, דצפורה גיורת היא, ואיתא במסכת יבמות (דף מ"ג) גיורת אסורה לכהנים עיי"ש.

ואיתא במסכת זבחים (דף ק"ב), ויחר אף ה' במשה, ר' יהושע בן קרחא אומר, כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם (סימן מה של חרון אף היה שם), וזה לא נאמר בו רושם, ר"ש בן יוחאי אומר, אף זה נאמר בו רושם, שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי, והלא כהן הוא, הכי קאמר, אני אמרתי אתה כהן והוא לוי (שהיה ראוי להיות לוי), עכשיו הוא כהן (ידעתי כי דבר ידבר הוא ומשם זכה לכהונה) ואתה לוי, ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה (אבל הוא היה כהן כל ימיו) עיי"ש.

וכן איתא במד"ר פרשת שמיני (פרשה י"א-י), אמר רב שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים, הה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה, משה את אמר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו, ר' ברכיה אמר ר' לוי ור' חלבו, ר' חלבו אמר, כל ז' ימי המילואים היה משמש בכהונה גדולה וכסבור שלו היא, ובשביעי אמר לו לא שלך היא אלא של אהרן אחיך עיי"ש.

ואיתא במדרש רבה שמות (פרשה ג-ד) עה"פ ויאמר משה אל האלקים מי אנכי וגו', אריב"ל, משל למלך שהשיא את בתו ופסק ליתן לה מדינה ושפחה אחת מטרונית (שרית ואדונית) ונתן לה שפחה כושית (מבני חם הנמכרים לעבדי עולם), א"ל חתנו לא שפחה

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר:
איתא במדרש רבה (פרשה א-ב) רבי אבהו פתח, ישובו יושבי
בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן וגו' (הושע י"ד-ה), ישובו יושבי
בצלו אלו הגרים שבאים וחסין בצלו של הקב"ה,
יחיו דגן נעשו עיקר כישראל כמה דתימר בזכריה
(פרשה ט-י"ז) דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות, ויפרחו
כגפן כמה דתימר בתהילים (פרשה פ-ט) גפן ממצרים
תסיע תגרש גוים ותטעה עי"ש ע"כ. וצריך ביאור
השייכות יש להפסוק ישובו יושבי בצלו דקאי על הגרים
לריש פרשתן.

והנבס"ד, דבדברי תורה (שנה ז גליון כ"ב) כתב השפע חיים זצ"ל,
דלכאורה יש לדייק בלשון הכתוב ויקרא אל משה וידבר ה'
אליו וגו' וכתב רש"י אליו למעט אהרן, ולכאורה קרא יתירא
הוא דתיפ"ל ממה שכתוב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת
יעקב, ודרשו חז"ל במסכת מכות (דף כ"ג), תורה בגימטריא
שית מאה וחד סרי (והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה), אנכי ולא יהיה לך
מפי הגבורה שמענוס, הרי ששתים זו שמעתי ושאר המצוות
כולם רק משה שמעם מפי הגבורה ומסרם לישראל, וצ"ל
דלא דריש גימטריאות ותורה צוה לנו קאי על כל התורה
כולה, ואף על הדברות שמפי הגבורה שמענו שחזר משה
ושם אותם לפני בני ישראל, וממילא אין כאן שום משמעות
שרק משה שמע.

ואיתא במסכת נזיר (דף ה.) סתם נזירות שלשים יום, מנא הני
מילי, אמר רב מתנה אמר קרא קדוש יהיה, יהיה בגימטריא
תלתין הוו, בר פדא אמר כנגד נזיר נזרו האמורים בתורה
וכו', ובסוף הסוגיא (דף ו.) מסיק, לימא כתנאי, עד מלאת
הימים שומעני מיעוט ימים שנים (ויהיה סתם נזירות ב' ימים),
ת"ל קדוש יהיה גדל פרע, אין גידול שער פחות משלשים
דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר אינו צריך, הרי הוא אומר עד
מלאת הימים אי אלו הן ימים שצריכין למלאות הוי אומר
שלשים (החדשה של לבנה אינו אלא כ"ט וחצי ופעמים שהוא צריך להשלים למנין שלשים
לאפוקי שאר ימים של עשרים ושל ארבעים שאינן צריכין למלאות דמשמע דתיהוי נזירות באותן
ימים שצריכין למלאות כמה הן כ"ט), מאי לאו רב מתנא דאמר כר' יאשיה
ובר פדא דאמר כר' יונתן, אמר לך רב מתנה כו"ע שלשים
בעיני והכא בעד ועד בכלל פליגי, ר' יאשיה סבר עד ולא עד
בכלל (דהאי דכתיב עד מלאות עד ל' משמע ולא שלשים בכלל להכי איצטרך גדל פרע שאין
גידול שיער פחות משלשים), ור' יונתן סבר עד ועד בכלל (ולא איצטרך לן
מגדל פרע דאלו מעד מלאות הימים נפקא) עי"ש.

ועיין במפרש ובתוס' שם דלבר פדא צ"ל דתנאי הוא וס"ל
כר' יונתן דעד ולא עד בכלל עי"ש, ובפירוש המשניות
להרמב"ם (שם) כתב שזה ענין מקובל דסתם נזירות שלשים
יום וסמכו זה על קראי עי"ש, וכן בפירוש הרא"ש שנדפס
עה"ג, דגמרא גמרי לה ואסמכוה אהך גימטריא דלאו מ"ג
מדות היא שהתורה נדרשת בהן עכ"ל.

אמנם החיד"א בספר ראש דוד (פרשת וארא) כתב, דזהו יתכן רק
אם ארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מימות אברהם אבינו ע"ה
ודר יצחק בארץ שאינו שלו וסבל עול גלות, אז שפיר י"ל
דזמן הגלות התחיל מלידת יצחק, אבל אם נאמר דא"י
מוחזקת היא א"כ לא סבל יצחק כלום עול הגלות, ושוב אין
לומר דהגלות מתחיל ממנו עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו,
דרש"י (ע"ה פ' בראשית ברא וגו') כתב, א"ר יצחק, לא היה צריך
להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה
ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח
מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות
העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים,
הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה
לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם
ונתנה לנו עכ"ד.

ובהגדה של פסח ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפ"ס) כתב, דטענת
העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם
שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת
מאבותינו, ולפי"ז לא נכנסו בני ישראל לנחלת אבותם, ורק
דזכו בה כשכבשוהו מיושבי הארץ, אז שפיר יש להם טענה
לסטים אתם, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו,
דמתחילה היתה שייכת לשם כמש"כ רש"י בפרשת לך (פרשה
י"ב-י) ע"ה פ' והכנעני אז בארץ, שהיה הולך וכושב את הארץ
מזרעו של שם עי"ש, א"כ כשנכנסו לארץ ישראל לתוך
שלהם נכנסו, דלקחוהו בצדק מדין ירושה, אז ליכא טענה של
לסטים אתם עי"ש.

אמנם לפימש"כ המהר"י אלגאזי בספרו מגיד דבריו ליעקב
על הגש"פ (דף נ"א: מדפ"ס) דליכא טענת לסטים אתם, משום
דקיי"ל גזל עכו"ם מותר עי"ש, ולפי"ז אין ראייה מכאן
דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו.

ואיתא במסכת ב"ק (דף ק"ג), אמר ר' שמעון, דבר זה דרש ר"ע
כשבא מזפירין, מנין לגזל כנעני שהוא אסור, תלמוד לומר,
אחרי נמכר גאולה תהיה לו (בעבד עברי הנמכר לנכרי בשוק משתעי), שלא
ימשכנו ויצא (כלומר שלא יוציאנוהו בית דין מיד הכותי אלא בגאולה) וכו' עי"ש,
הרי דר"ע ס"ל גזל עכו"ם אסור.

ובזה יתבאר הרמז אל"ף זעירא בגימטריא ר' עקיבא, דר'
עקיבא דס"ל גזל עכו"ם אסור, ולדידיה ע"כ טענת לסטים
בטלה משום דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, ומעתה אין
לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק, ולפי"ז לא הגיע הזמן
לצאת ממצרים, וא"כ נענש משה במה שסירב בשליחות,
וניטלה הכהונה ממנו, וכיון שאינו כהן הרי הוא מותר בגיורת,
ולא היה לו לפרוש מאשתו, ולכן כתיב אל"ף זעירא ודו"ק.

ומו"ר הגאון האדיר מווייטצען זצ"ל אמר ליישב, לפי"מ דאיתא במסכת מנחות (דף כ"ג:) דכל דאפשר להמבטל להיות כבטל הו"ל מין במינו ולא בטל עיי"ש, וא"כ הכא נמי הרי האומות שהם המבטלין יכולין להיות כמותן למול ולהתגייר, משא"כ אנן לא מצינן למיהוי כוותייהו, א"כ הו"ל מין במינו דלא בטל עכ"ד, ולפי"ז מוכח מכאן דמקבלין גרים.

ובזה יבואר דברי המדרש, כיון שנאמר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו למעט את אהרן, ומתורה צוה לא שמעינן לה כיון דלא דרשינן גימטריא, וא"כ צ"ל בהא דסתם נזירות שלשים יום כבר פדא מנזיר נזרו, וס"ל עד ולא עד בכלל, וס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה ע"כ דבני ישראל אינם בטלים ברוב עכו"ם, משום דמקבלין גרים, ולכן הביא הך קרא ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דהבאנו בשם העטרת צבי זי"ע טעם דלמה בפרשה הראשונה בקריאת שמע כתיב בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך, ובפרשה שניה כתיב בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתיב ובכל מאודיכם, משום דבפרשה שניה כתיב ולעבדו בכל לבבכם וגו', והיינו בחינת עבד והרי קיי"ל מה שקנה עבד קנה רבו, א"כ אין לו משלו כלום, ולא שייך מאודיכם, משא"כ בפרשה ראשונה כתיב ואהבת את ה' אלקיך וגו', וזהו מעלת הבן העובד מאהבה, א"כ זכה בנכסים ולכן כתיב שם ובכל מאורך עכ"ד.

ולפי"ז כתב בספר שש משזר (בפרשתן), דכיון דבקרבת כתיב כי יקריב מכם שצריך להיות משלו כדאיתא במסכת סוכה (דף ל'), ולהנ"ל הלא אינו זוכה בנכסים רק כשהוא בבחינת בן עכ"ד.

ובהואיל משה פרשת ויקרא (אות ח') הבאנו מכ"ק האדמו"ר מצאנז-זוועהיל זצ"ל (פרשת לך שנת תש"ס) לפרש, מה דאמרינן במסכת יבמות (דף מ"ג), גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים סחופים ומטורפים ויסוריין באים עליהם וכו' עיי"ש, והנה הא דצריכים לומר להם כן, משום שמא יחזרו לסורם בראותם כשנתגיירו באים עליהם כל היסורים האלה, כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ח:), מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין ויסורים באים עליהם, ולא הגינו עליהם המצוות שקיימו כשנתגיירו, וע"כ הא דלא הגינו עליהם המצוות והמעש"ט שעשו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ולפי"ז יצא לידון בדבר החדש דזה דמקבלין גרים או לא, והיינו משום דחיישינן שמא יחזרו לסורם כשיבא עליהם יסורים, היא תלוי אי אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא איכא או לאו, דאי אמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ליכא למיחש דלמא יבאו עליהם יסורים כשיקיימו המצוות, וגם שמא יחזרו לסורם, דהוה כספק ספיקא, דמסתברא שלא יבאו עליהם יסורים, ויקבלו שכר מצוותם בהאי עלמא, ומשו"ה שפיר אמרינן דמקבלין גרים.

אך לפלפולא י"ל דילפותא גמורה הוא, וכפשטות משמעות הסוגיא (שם) ורב מתנה נמי נילף וכו', והיוצא לנו מזה דאם דרשינן גימטריאות י"ל כרב מתנה דסתם נזירות שלשים יום ילפינן מיהיה וניקו פלוגתא דתנאי בעד ועד בכלל, אבל אי לא דרשינן גימטריאות צ"ל כבר פדא וס"ל דתנאי הוא וכמ"ד עד ולא עד בכלל עכ"ד.

וכתב בדרשות חוות יאיר לבעל האור חדש, דדבר זה דעד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל, תליא בפלוגתא אי אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם או לא דברה, לפי"מ דאיתא בחו"מ (ס"י מ"ג סעיף כ"ז) ראובן הוציא שטר חוב על שמעון שזמנו ה' בניסן, ושמעון הוציא שטר שונתב בחמשה בניסן כתוב בו שמחל ראובן לשמעון כל תביעות שהיו עליו עד אותו היום, ראובן גובה שטרו, דבלשון בני אדם משמע עד ולא עד בכלל עיי"ש, ומעתה אי אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם אזי עד ולא עד בכלל, אבל אי אמרינן לא דברה תורה כלשון בני אדם אז אמרינן עד ועד בכלל עכ"ד, וכ"כ בספר עזרא (דרוש ד' לחשובה).

ואיתא במד"ר (ויקרא ד-ו), א"ר אלעשא, גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה, כתוב בתורתכם אחרי רבים להטות, אנו מרובים מכם, מפני מה אין אתם משויין עמנו בע"ז עיי"ש, אמנם ידוע מדברי חז"ל במסכת כתובות (דף ט"ו) דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואינו בטל ברוב, ואם כן בעת שישראל יושבין במקומן אין חשש ביטול ברוב דכל קבוע כמחצה על מחצה, אבל לאחר שגלו דהוי ניידי ממקומם ולא הוי כמחצה על מחצה, נתעורר הקושיא מדוע אינם בטלים ברוב האומות.

ובספר טיב לבב כתב לבטל טענת אומות העולם, דאיתא במדרש רבה שמות (פרשה ו-א), בשעה שעבר שלמה על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וגו', עלתה יו"ד שבירבה וקטרגה עליו וכו', תני ר' שמעון בן יוחאי, ספר משנה תורה עלה ונשתתח לפני הקב"ה אמר לפניו וכו' הרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני, אמר ליה הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו בטלין ודבר ממך אינו בטל עיי"ש, הרי דאות אחת מן התורה אינה בטלה אפילו באלף, ונודע דכל אחד מישראל יש לו אחיזה באות אחת מהתורה, וידוע מדורשי רשומות שאמרו דתיבת ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, וא"כ כל אחד מס' רבוא נשמות ישראל הוא כנגד אות אחת מן התורה, ומעתה אין ממש בטענת האומות, כיון דבני ישראל אחוזים הם באותיות התורה אין שייך בהם ביטול עכ"ד.

ובספר שפת אמת לר' ישמעאל הכהן פרשת יתרו (דף מ"ה) כתב, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא שייך לומר דיש ס' רבוא אותיות דווקא מכוונים לס' רבוא שורשי נשמות, דהרי יש תיבות יתירות לחנם כלשון בני אדם, רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם אז שפיר יש לומר דישאל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה עכ"ד.

לתוהו ובהו עיי"ש, הרי דקיום כל העולם הוא בשביל ישראל שקבלו התורה, ולכן שפיר משועבדין הבעלי חיים לאדם.

ובספר אור תורה (פ' בראשית אות י"ב) כתב הטעם דבני ישראל זכו בארץ ישראל וליכא טענת לטטים אתם, עפ"י הנ"ל דהקב"ה התנה תנאי במעשה בראשית דאם בני ישראל לא יקבלו את התורה חוזר העולם לתוהו ובהו.

אך בספר זרע אברהם כתב, דלכאורה התנאי היה ביום הששי, א"כ הו"ל מעשה קודם לתנאי, דקיי"ל דהתנאי בטל ומעשה קיים, ועכצ"ל דהתנאי מועיל למה שנברא אחר כך, דהיינו שהעולם היה מתרחב והולך, וא"כ ארץ ישראל שהוא באמצעותו של עולם נברא באחרונה, ועל זה מועיל התנאי עכ"ד.

ולפי"ז מובן דהקרבנות באין דוקא מן הבהמות שנבראו מארץ ישראל, שבזה זכו ישראל מכת קבלת התורה, ושפיר משועבדין להם כיון שבלעדם לא היו הבהמות בעולם, משא"כ החיות דאינם תלויין בהתנאי עכ"ד.

אמנם מצינו במד"ר (פרשה י"ט-י"ד) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום הששי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, וכתב בספר כסף נבחר (פרשת עקב), דאי ס"ל חמשה חומשי תורה ס"ל דה"א יתירה בא ללמוד שהתנה הקב"ה במעשה בראשית, משא"כ אי ס"ל שבעה ספרי תורות הן, א"כ אי אפשר דקאי ה"א יתירה ללמוד אם יקבלו חמשה ספרי תורה, ולכן סובר דאתיא להך ילפותא דמוסיפין מחול על הקודש עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף קט"ו:), תנו רבנן, ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות (להבדילה מן הסמוכות לה) מלמעלה ומלמטה (בתחלה ובסוף ויהי בנסוע הארון), לומר שאין זה מקומה (שאינה ראויה לכאן ולא בהליכות מסעות משתעי לעיל מיניה אלא בדגלים היתה ראויה לכתב בפרשת במדבר סיני), רבי אומר לא מן השם הוא זה (לא זה השם של טעמי הסימניות דמקומה היא דפרשה זו בתחלת מסע שנסעו מהר סיני דאיירי לעיל מיניה ויהי בחודש השני בשנה השנית בעשרים לחדש נעלה הענן וגו'), אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו, כמאן אזלא הא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה (דפרשה זו ספר לעצמו נמצא שלמעלה ספר לעצמו ושלמטה ספר לעצמו הואיל וזה מקומה נמצא ספר וידבר נחלק לג' ספרים) כמאן כרבי, מאן תנא דפליג עליה דרבי, רשב"ג הוא, דתניא רשב"ג אומר, עתידה פרשה זו (לעתידי שיהו כל הפורעניות בטלין ולא ידאגו לפורענות ויצר הרע בטל) שתיעקר מכאן ותכתב במקומה, ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה, פורענות שנייה מאי היא ויהי העם כמתאוננים, פורענות ראשונה ויסעו מהר ה' וא"ר חמא בר' חנינא שסרו מאחרי ה' (בתוך ג' ימים למסעם התאוו האספסוף תאוה להתרעם על הברש כד למרוד בהקב"ה), והיכן מקומה, אמר רב אשי בדגלים עיי"ש.

אבל א"א דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא יגין עליהם המצוות שיקיימו, א"כ מילתא דשכיחא הוא שיבאו עליהם יסורים ושמא יחזרו לסורם, ומשו"ה אין מקבלין גרים עכ"ד. ולכאורה יש להביא ראיה דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, מהא דדרשו חז"ל במסכת שבת (דף ק"ט.) עה"פ עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר עיי"ש, חזינן דשביל מצות מעשר איכא שכר דעשירות בהאי עלמא.

אמנם י"ל דזה תליא אי ס"ל יש אם למקרא או יש אם למסורת, דאיתא במסכת אבות (פ"ג משנה י"ג), מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר עיי"ש, וכתב בספר לחמי תודה לפרש, עפ"י חז"ל הנ"ל דדרשינן עשר בשביל שתתעשר, דזה יתכן רק אי ס"ל יש אם למסורת, דאי ס"ל יש אם למקרא וקרינן תעשר בשין שמאלית, לא שייך הך דרשה בשביל שתתעשר דהיינו בשין ימנית, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת אז שפיר יש לדרוש כנ"ל כיון דבגוף התורה לא הוזכר נקודות, וזהו שאמרו מסורת סייג לתורה דיש אם למסורת, וממילא מעשרות סייג לעושר עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, כיון שנאמר אדם כי יקריב מכם וגו', שהקרבן צריך להיות משלו, ומינה הנקראים בן, ובין כך ובין כך נקראים בן, דס"ל יש אם למסורת, ומעתה ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומקבלין גרים, ולכן הביא הך קרא ודר"ק.

ג) עוי"ל, דבספר יקהל שלמה (פרשת קדושים) כתב לבאר הטעם דרק בהמות הוכשרו לקרבנות ולא חיות, דאיתא בבראשית רבה (פרשה ה-ח) למה נקרא שמה ארץ, שרצתה לעשות רצון קונה, שהיתה מתרחבת כל ששת ימי בראשית עד שהקב"ה אמר לה די עיי"ש, וארץ ישראל נברא בשתי שעות אחרונות קודם השבת.

ובספר נחלת בנימין כתב, דבהמות נבראו מעפר ארץ ישראל, וחיות נבראו מעפר חוץ לארץ, ואיתא במסכת סנהדרין (דף ל"ג.) בשעה עשירית סרח אדם הראשון, והאכיל מעץ הדעת לכל הברואים, וא"כ החיות שכבר היו נבראים מעפר חוץ לארץ שנברא מקודם, אכלו מעץ הדעת, ולכן נפסלו להביא קרבנות מהם, משא"כ בהמות שהם נבראו מעפר ארץ ישראל, וארץ ישראל נברא בשתי שעות אחרונות אחר חטא עץ הדעת, א"כ הבהמות לא אכלו מעץ הדעת ולכן הוכשרו להביא מהם קרבנות עכ"ד.

ובספר שש משור (בפרשתן אות ל"ג) כתב עוד טעם בזה, דע"י שנבראו מארץ ישראל ראויין הן לקרבן, דהראשונים חקרו איך יתכן להקריב קרבן, וכי מה נשתעבד הבעל חי לאדם שיתכפר בו, אך י"ל, דאיתא במסכת ע"ז (דף ג.) אמר ר"ש בן לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי (ח) יתירה למה (י), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר דאם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר:
איתא במדרש רבה (פרשה א-1), ר' תנחומא פתח (משלי ב'), יש
זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת, יש זהב, הכל
הביאו נדבתן למשכן זהב, הה"ד וזאת התרומה וגו',
ורב פנינים זו נדבתן של נשיאים דכתיב והנשיאים
הביאו וגו', וכלי יקר שפתי דעת, לפי שהיתה נפשו
של משה עגומה עליו (לשון עגמת נפש) ואמר הכל הביאו
נדבתן למשכן ואני לא הבאתי, א"ל הקב"ה חייך
שדיבורך חביב עלי יותר מן הכל שמכולן לא קרא
הדיבור אלא למשה ויקרא אל משה עיי"ש. ולכאורה
צ"ב דמדוע דייקא עתה בשעת ציווי עניני הקרבנות נצטער
משה על שלא נטל חלק בנדבת המשכן, ואמאי לא הצטער
על כך בתחלת נדבת המשכן.

והנבס"ד, דאיתא בירושלמי שקלים (פ"ב ה"ג), כתיב זה יתנו כל
העובר על הפקודים, ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר, לפי
שחטאו במחצית היום (היינו בחטא העגל דכתיב כי בושש משה ודרשינן בא שש)
יתנו מחצית השקל (דס"ל אמחצית קפיד קרא), וחד אמר, לפי שחטאו
בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל דעבד שיתא גרמסין (שם
מטבע שהיתה בימי משה, דס"ל מטבע שיהא בו מספר ששה קפיד קרא דהיינו מחצית השקל לכפר
על מה שעבדו בשש), ר' פנחס בן לוי, לפי שמכרו בכורה של רחל
בעשרים כסף (דינרין דהיינו ה' סלעים, סלע ד' דינרין) ונטל לכל אחד ואחד
מהם (מן האחים שהיו עשרה, שראובן ובנימין לא היו במכירה, ויוסף ג"כ היה הגורם עיי'
הקנאה שבחללה), טבעה (הוא חצי סלע שהוא ב' דינרין) לפיכך יהיה כל אחד
ואחד נותן שקלו טבעה עיי"ש, הרי לפי"ז ב' דעות אהא
דצוותה תורה ליתן מחצית שקל, או משום מכירת יוסף או
משום חטא העגל.

ואיתא שם בירושלמי (פ"א ה"ג) העיד בן בוכרי ביבנה, כל כהן
ששוקל אינו חוטא, (ואנפי"י שאינו חייב לשקול וסדיא אם שוקל נמצא קרבן ציבור
קרב משל יחיד קמ"ל דאינו חוטא לפי שהוא מוסרו לציבור לגמרי), אמר לו רבן יוחנן
בן זכאי לא כי, אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא, אלא
שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן (להנאתן אי נמי לדעתם ורצונם) וכל
מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם
ולחם הפנים שלנו היאך נאכלין, א"ר ברכיה טעמא דריו"ח
בן זכאי, דכתיב זה יתנו י"ב שבטים יתנו, (זה בנימטריא י"ב והכהנים
והלויים בכלל), ובדף (ד) איתא דר"מ ס"ל כמין מטבע של אש
הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה ואמר לו זה
יתנו, כזה יתנו עיי"ש.

וכתבו המפ' דפלוגתתם תליא בהטעם דמחצית השקל, דאי
ס"ל דהוא בשביל מכירת יוסף, שפיר י"ל דזה יתנו קאי על
י"ב שבטים, וגם הכהנים והלויים בכלל, משום דשבט לוי
היה העיקר במכירת יוסף, משא"כ אי ס"ל דהוא בשביל חטא
העגל לא שייך לומר דזה קאי על י"ב שבטים וגם שבט לוי
הוא בכלל, דהא שבט לוי לא חטאו במעשה העגל, וע"כ זה
יתנו היינו דהקב"ה הוציא לו מטבע ואמר לו כזה יתנו עכ"ד.

ובספר זרע יצחק על משניות מסכת ידים (פ"ג מ"ב) הביא
מהגאון מוהר"ר העשיל זצ"ל וז"ל, תנן טעם למה הפסיק בין
פורעניות, ומה בכך אם המה סמוכות, ותו בעי טעמא למה
הפסיק דוקא בזה הפרשה ויהי בנסוע וגו'.

אך י"ל עפי"מ דאיתא במדרש רע ירוע כי ערב זר רעה אחר
רעה תבוא למקבלי גרים, למה, שקשה גרים לישראל
כספחת.

והטעם כתבו התוס' במסכת קידושין (דף ע:) ד"ה קשים גרים,
לפי שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות
בישראל, וגר זה שמערב את עצמו עם ישראל גורם לשכינה
שתסתלק מישראל.

אך במדרש איתא להיפך, תנו רבנן, ובנוחה יאמר שובה ה'
רבבות אלפי ישראל אין השכינה שורה אלא על שני אלפים
ושני רבבות, הרי שהיו ישראל כאן חסר אחד ובא גר זה
והשלים נמצא גורם לשכינה שתשרה בישראל ע"כ, ולפי"ז
מוכח מהך קרא ובנוחה וגו' דראוי לקבל גרים, דהלא הם
גורמים שתשרה שכינה בישראל.

והנה פרשה שלמעלה הימנו כתיב, ויאמר משה לחובב וגו'
ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך, ויאמר
אל נא תעזוב אותנו וגו', א"כ לא הניחו את יתרו לשוב
לארצו, ובתור הכי כתיב ויסעו מהר ה' וגו', וא"כ אי לא הוי
מפסיק בין ויסעו וגו' למתאוננים והיו סמוכין תרי פורעניות
שבא על ישראל אהדדי, הו"א דמשו"ה היו שני פורעניות על
ישראל מחמת דקבלו את יתרו ולא הניחו אותו לפרוש מהם,
רע ירוע וגו' רעה אחר רעה על מקבלי גרים דגורם שתסתלק
שכינה מישראל, ולכן הפסיקו הכתוב בפרשת ויהי בנסוע
וגו' ובנוחה וגו', דמכאן מוכח דהגר גורם שישרה שכינה
בישראל ורשאי לקבל גרים, ולא מהאי טעמא בא שתי
פורעניות עכ"ד.

מבואר מזה, דאי ס"ל דאיכא ה' ספרי תורות אז י"ל דמקבלין
גרים, משא"כ אי ס"ל דאיכא ז' ספרי תורות אז אין מקבלין
גרים.

ומעתה יבואר דברי המדרש, כיון דכתיב מן הבקר ומן הצאן
תקריבו את קרבנכם, דוקא מן הבהמות ולא מן החיות,
והטעם דרק הבהמות שנבראו מארץ ישראל, שבוזה זכו
ישראל מכח קבלת התורה משועבדין הם לאדם, דתנאי התנה
הקב"ה במעשה בראשית, ולפי"ז איכא חמשה חומשי תורה
ומקבלין גרים, ולכן הביא הך קרא ודו"ק.

ובספר שפתי מהר"ש עה"ת (פ' ויגש) כתב לבאר המחלוקת דיוסף והשבטים, דלכאורה קשה היאך אכלו האבות בשר ע"י זביחה, ולא חשו שמא במקום נקב קשחית, ואי"ל משום דאזלי בתר רוב, הא בב"נ אין הולכין אחר הרוב, אך י"ל דאכלי אף דלא אזלינן בתר רוב דל"ה טפי מספק ולשיטת הרמב"ם ספיקא דאורייתא לקולא, ובוזה היו מחולקין יוסף והשבטים, דהשבטים סברו ספיקא לקולא ולכן אכלו בשר, ויוסף סבר דספיקא לחומרא ולכן הוציא עליהם דיבה שאוכלים אבמה"ח, משום דאף ע"י זביחה אסור להם דשמה במקום נקב קשחית ובב"נ לא אזלינן בתר רוב עכ"ד.

ואיתא במסכת חולין (דף ס"ג), תנו רבנן, לוקחין ביצים מן העובדי כוכבים בכל מקום ואין חוששין לא משום נבלות (שמא נמצא בתרנגולת נבלה, ואע"ג דביצת נבלה אסורה כדתנן בעריות (ריש פ"ה), אפילו הכי דנבלות וטרפות מיעוטא נינהו, ר"ן) ולא משום טרפות, ופריך הגמרא ודילמא דעוף טמא נינהו, אמר אבוח דשמואל באומר של עוף פלוני טהור (ואנו יודעים שאותו עוף טהור הוא, ודבר שאנו יכולין להבחין ולהביא ביצי אותו עוף לראות אם דומין לאלו לא משקר) עיי"ש.

והקשה הר"ן, ואם תאמר ומאי קושיא דעופות טמאין נמי מיעוטא נינהו, וכדתניא לעיל (דף ס"ג) שעופות טהורין מרובין מן הטמאין, ותי"ה הר"ן דבר חדש דתרי רובא לא אמרינן, ולכן ביצה ספק טריפה וספק מעוף טמא אסורה, דאף דבכל חדא אזלינן בתר רוב, מ"מ בשניהם יחדיו לא אזלינן בתר רובא עיי"ש.

ואיתא במסכת ב"מ (דף ע"ו), קפץ אחד מן המנויין לתוכן (היה מעשר טלאים והתחיל למנות כשהיו יוצאים בפתח הדיר ועד שלא הגיע לעשרה קפץ אחד מן המנויין לתוך הדיר ואינו מכיר), כולץ פטורין (בין אותן שיצאו בין אותן שבתוך הדיר), והקשו התוס' (ד"ה קפץ) דלכטל ברובא וליחייבו כולהו במעשר, ובשיטה מקובצת הביא בשם הרא"ש שתירץ דכיון דקיי"ל דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק, ואפילו כי אמרינן כל דפריש מרובא פריש, עשירי ספק מיקרי, אלא שהתורה התירה ספק זה באיסורין כדכתיב אחרי רבים להטות, ונהפך האיסור להתיר ע"י ביטול ברוב, אבל הכא לעולם לא נפיק מכלל ספק עשירי עכ"ל, ונמצא דס"ל דרוב הוא בגדר ספק, אבל הרבה ראשונים חלקו ע"ז וס"ל דהרוב נחשב כודאי.

ובשו"ת פרי השדה (ח"א סי' כ"ד) כתב, דסברת הר"ן דב' מיעוטי מגרעי כח הרוב תליא בפלוגתת הראשונים הנ"ל, אם הא דאזלינן בתר רוב הוא משום דרוב הוא בירור בודאי, או דהוי ספק וגזירת הכתוב הוא דאזלינן בתר רוב, דאי ס"ל דרוב לא הוי כוודאי רק דגזירת הכתוב הוא דאזלינן בתר רוב אע"ג דהוי ספק, אז שפיר י"ל כסברת הר"ן דתרי מיעוטי מגרעי הרוב, דהתורה לא אמרה דאזלינן בתר רוב אלא נגד מיעוט אחד, משא"כ אי ס"ל דרוב הוי כודאי, לא מהני אפילו תרי מיעוטי לגרע את הרוב כיון דהמיעוט כמאן דליתא דמי עכ"ד הפרי השדה.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא שתייתי (סי' ס"א) כתב, דזה אי רוב הוי ודאי או רק ספק תליא אי ס"ל ספיקא מה"ת לקולא או לחומרא, דהרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ס"ל כהשיטת"ק דרוב אינו בירור גמור, וכיון דהתורה אמרה דאזלינן בתר רובא חזינן מזה דלא בעינן ודאי היתר דגם רוב ספק הוא, ואפי"ה התירה התורה, א"כ ע"כ דכל ספק שריא מה"ת, והרשב"א דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ס"ל כהתוס' דרוב הוי ודאי, וממילא אין שום ראייה מדאזלינן בתר רובא דספד"א מה"ת לקולא עיי"ש.

ואיתא במסכת זבחים (דף ל"ב) שחיטה כשר בזר, דכתיב (ויקרא א-ה) ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וגו', מקבלה ואילך מצות כהונה, לימד על השחיטה שכשרה בכל אדם עיי"ש. ולכאורה יש להעיר, דהתוס' במסכת חולין (דף י"א) ד"ה אבל כתבו, דהא דשוחטין קרבנות בשבת ולא חיישינן שמא טריפה הוא, משום דאזלינן בתר רוב עיי"ש, ומו"ר הגאון מווייטצען זצ"ל בספרו בנין צבי (אות צ"ה) כתב להעיר לפי"ד הר"ן הנ"ל דלא אזלינן בתר רוב רק בחד רובא, אבל אי איכא תרי רובא לא אזלינן בתר רובא, א"כ קשה היאך מקריבין קרבנות בשבת, דהרי מה דנחשב לכהן הוא רק משום דאזלינן בתר רוב דדילמא לאו אביו הוא, והא דמחזקינן הבהמה לכשרה, הוא ג"כ מטעם דאזלינן בתר רוב, וא"כ היאך מקריבין קרבנות בשבת.

אך ז"א דכיון דקיי"ל דשחיטה כשרה בזר א"כ ליכא כאן רק חד רוב, דלא חיישינן שמא הבהמה טריפה הוא, דלגבי כהן אף אי נימא דילמא לאו אביו הוא, עכ"ז כשר לשחוט כיון דשחיטה כשרה בזר עכ"ד, ולפי"ז למ"ל קרא דשחיטה כשרה בזר, הלא עכצ"ל דכשרה בזר דאל"ה תקשי היאך מקריבין קרבנות בשבת כיון דלא אזלינן בתר תרי רובא.

ובזה יבואר דברי המדרש, דעד עתה סבר משה בדעתו שאין עליו לתת מחצית השקל לתרומת המשכן, דהמחצית השקל בא לכפר על חטא העגל, ולכן כיון דשבט לוי לא נכשלו בחטא זה אין מצוה זו נוהגת אצלם, דאין לומר שבא לכפר על חטא דמכירת יוסף, דהרי הצדק הוא עם השבטים דספיקא דאורייתא לקולא, אך כיון דכתיב ושחט את בן הבקר וגו' והקריבו בני אהרן וגו' ללמד דשחיטה כשרה בזר, ולכאורה למ"ל קרא ע"ז כיון דעכצ"ל דכשרה בזר מהא דמקריבין קרבנות בשבת, וע"כ דס"ל דרוב הוי כודאי, ותרי מיעוטי לא מהני לגרע את הרוב, ומעתה ס"ל דספיקא דאורייתא לחומרא, ואם כן שלא כדין נחלקו השבטים על יוסף, וא"כ המחצית השקל הוא בשביל מכירת יוסף, ולפי"ז גם הכהנים והלוויים בכלל, משום דשבט לוי היה העיקר במכירת יוסף, ואין מקום לפטור את הלוויים מתרומת המשכן, ולכן כעת נצטער משה על שמנע את עצמו מלקיים מצוה זו ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com